

Romaanin tieto

Romaanin tieto

Kirja ja kirjailija tiedon tuottajina

Toimittaneet

ELINA ARMINEN, RALF KAURANEN, MARKKU LEHTIMÄKI,
HANNA-LEENA MÄÄTTÄ JA LAURA PIIPPO

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN TOIMITUKSIA 1501

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin.

© 2025 Elina Arminen, Ralf Kauranen, Markku Lehtimäki, Hanna-Leena Määttä, Laura Piippo ja SKS

Sarja-asu: Timo Numminen

Kannen toteutus: Eija Hukka

Taitto: Maija Räisänen

EPUB: Tero Salmén

ISBN 978-951-858-940-5 (nid.)

ISBN 978-951-858-941-2 (EPUB)

ISBN 978-951-858-942-9 (PDF)

ISSN 0355-1768 (nid.)

ISSN 2670-2401 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/skst.1501>

Teos on lisensoitu Creative Commons CC-BY-ND 4.0

International -lisenssillä, ellei toisin mainita.

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa

<https://doi.org/10.21435/skst.1501>

tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

TEHTY SUOMESSA
PRODUCERAD I FINLAND

Hansaprint Oy, Turenki 2025

Sisällys

I Romaanin ja kirjailijan tieto

JOHDANTO: ROMAANI TIEDOLLISENA PROJEKTINA 9

Elina Arminen, Ralf Kauranen, Markku Lehtimäki, Hanna-Leena Määttä ja Laura Piippo

MIMEETTINEN JA DIDAKTINEN KERTOMUS

Romaani esteettisenä ja tiedollisena projektina 46

Markku Lehtimäki

SOPIMUKSET KATKOLLA

Autofiktio ja metafiktiivinen elämäkerta esimerkkeinä romaanin ja ei-fiktiivisten proosalajien lomittumisesta 2020-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa 78

Samuli Björninen

KIRJAILIJAT JA 2020-LUVUN JULKINEN TILA

Näkökulmia kirjailijan toimijuuteen sosiaalisen median alustoilla ja muussa julkisuudessa 104

Elina Arminen ja Laura Piippo

II Kirjailijan toimijuus

KOKO HUBARA INTELLEKTUAALISENA AKTIVISTINA JA KIRJALLISENA

VAIKUTTAJANA 133

Hanna-Leena Määttä

SUOMENRUOTSALAISTEN KIRJAILIJOIDEN KIRJOITTAJAKOULUTUKSET
TAPANA TUOTTA A TIETOA VAIKUTTAMISESTA JA KIRJOITTAMISESTA 170

Kristina Malmio

SARJAKUVATYÖN ULOTTUVUUKSIA NYKY-SUOMESSA

Tapaus Ville Ranta 210

Ralf Kauranen

III Tietämisen narratiivit ja näkökulmat

SAIRAUS, KUOLEMA JA AUTOFIKTION TIETO

Punaisen planeetan ja Taivaallisen vastaanoton ambivalentit tiedon muodot 255

Mika Hallila

KARJALAN KOLHOOSEISTA SIPERIAN VANKILEIREILLE

Tieto suomalaisten nykyromaanien Neuvostoliitto-kuvauksissa 281

Anna Helle

”SE EI OLE OLLENKAAN SELLAINEN KUIN SEN PITI OLLA.”

Pienkanalat, eläinoikeuskeskustelu ja monilajisen yhteiselön kuvittelu

uusissa lastenromaaneissa 308

Helinä Ääri

MITEN KIRJOITTAU UDELLEEN IHMINEN?

Romaani kestävyysmurroksen eettis-poliittisena muutosvoimana 345

Sanna Karkulehto

IV Romaani ja intermediaaliset tekstikäytännöt

MULTIMODAALINEN ROMAANI TIEDONTUOTANNON TEKNOLOGIANA

Jaakko Yli-Juonikkaan *Jatkosota-extra* 377

Laura Piippo

MITEN TIEDÄMME FINTIAANEISTA?

Kulttuurisia hybridejä koskeva tieto romaanissa *Rose on poissa* ja

tietokirjassa *Fintiaanien mailla* 402

Elina Arminen

TIETO JA TOIPUMINEN TIITU TAKALON SARJAKUVAROMAANISSA

MEMENTO MORI 440

Ralf Kauranen

Kirjoittajat 479

Abstract 482

Kiitokset 483

Asiasanahakemisto 484

Henkilöhakemisto 491

I
Romaanin ja kirjailijan
tieto

Johdanto: Romaani tiedollisena projektina

Elina Arminen

 <https://orcid.org/0000-0002-2810-4560>

Ralf Kauranen

 <https://orcid.org/0000-0003-0748-766X>

Markku Lehtimäki

 <https://orcid.org/0000-0002-3849-7783>

Hanna-Leena Määttä

 <https://orcid.org/0000-0003-1457-0277>

Laura Piippo

 <https://orcid.org/0000-0002-8226-8689>

Meidän aikamme romaanikirjailija voi olla kriittinen intellektuelli, mutta romaanin tehtävä yhteiskunnallisessa keskustelussa on muuttunut. Kirjailijat käyvät usein keskustelua heitä lähellä olevista aiheista samanaikaisesti kaunokirjallisuuden, median ja internetin tekstilajien, tietokirjallisuuden ja monien muiden ilmaisumuotojen ja -kanavien välityksellä. Tämä merkitsee teoksen ja tekstinulkoisen todellisuuden liudentumista sekä muuttunutta ymmärrystä kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden tai fiktion ja faktan suhteista – sekä myös romaanin itsensä muodosta. Näiden muutosten vaikutuksista esimerkiksi lukemiskulttuureihin on puhuttu paljonkin (ks. esim. Hiidenmaa ym. 2023),

mutta toistaiseksi kotimaisen kirjallisuuden tutkimuksesta puuttuu koaava esitys siitä, kuinka nämä muutokset vaikuttavat erityisesti romaanin maailmaa koskevan tiedon muotona: romaanien ilmaisutapoihin, sen asemaan erilaisten tekstikäytäntöjen joukossa ja romaanikirjailijoiden tapoihin toimia vaikuttajana ja yhteiskunnallisena keskustelijana.

Teoksemme tavoitteena on selvittää romaanin ja romaanikirjailijan paikkaa tiedon muodostajana 2000-luvun suomalaisessa kirjallisessa kulttuurissa. Kirja lähtee havainnosta, että romaanin muoto ja kirjailijan ammatillinen rooli ovat murroksessa ja että tämän murroksen taustalla ovat erityisesti digitalisaation, medioitumisen ja globalisaation vaikutukset kulttuurisissa tekstikäytännöissä (Arminen, Logrén ja Sevänen 2020). Kirjassamme pohdimme kotimaisen nykyromaanin suhdetta tietoon ja nykykirjailijoiden roolia tiedon subjekteina. Tavoitteena on selvittää, millä tavoin nykyromaanin osallistuu tiedon tuottamiseen ja mikä on sen suhde erilaisiin tiedon muotoihin – tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen tietoon, uskomusjärjestelmiin, kokemukselliseen ja aistimelliseen tietoon, muistitietoon, faktoihin, mielipiteisiin, tuntemuksiin, uskomuksiin ja epäilyyn (ks. Batsaki, Mukherji ja Schramm 2012).

Kartoitamme romaanin muodossa ja kirjailijan roolissa tapahtuvaa murrosta sekä kertomusteoreettisin että kirjallisuussosiologisin välinein, jotka myös laitetaan kirjassamme vuoropuheluun. Esimerkiksi uudemmassa retorisessa kertomusteoriassa korostetaan, että fiktio on omanlaisensa vakava retorinen diskurssi, joka osallistuu kulttuuriseen keskusteluun yhdistämällä luovan taiteen tiedolliseen kommunikaatioon (ks. Walsh 2007, 1, 69–70; Lehtimäki 2022, 360–361). Kirjallisuussosiologiassa on puolestaan kiinnitetty aiemmin huomiota juuri tietoon yhtenä kirjallisuuden keskeisistä arvoista (Forslid ym. 2015, 74–78). Kirjassamme tavoitteena on yhdistää romaanien tekstuaalinen analyysi kirjallisuuden yhteiskunnallisten ulottuvuuksien selvittämiseen, kun tutkimme sitä, mitä muotoja suomalainen nykyromaanin ottaa kirjallisuusinstituution muuttuvalla kentällä.

Kotimaisessa kirjallisuudentutkimuksessa nykyromaanin muotoa ja sisältöä sekä niiden suhdetta yhteiskunnalliseen muutokseen on tutkittu useasta näkökulmasta (ks. esim. Arminen ja Lehtimäki 2019; Arminen, Logrén ja Sevänen 2020; Grönstrand ym. 2016; Ojajarvi, Sevänen ja

Steinby 2018; Piippo ja Kilpiö 2022), mutta aiemmassa tutkimuksessa tiedollinen näkökulma ei korostu samassa määrin kuin käsillä olevassa teoksessa. Vaikka kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden tai fiktion ja ei-fiktion välistä rajankäyntiä onkin tutkittu jo pitkään, on erityinen kysymys romaanin tiedollisesta funktiosta jäänyt toistaiseksi kartoittamatta. Kotimaisessa kirjallisuudentutkimuksessa vallitsi tekijyydestä pitkään käsitys, joka toisti joko psykobiografista elämä ja teokset -ajattelua tai strukturalismin käsitystä tekijästä tekstuaalisena konstruktiona. Tutkimuksessa ei niinkään tarkasteltu kirjailijoiden toimijuutta, tiedollista subjektiutta ja erilaisia positioita kirjallisuuden kentällä. Uudempi tutkimus tekijyydestä on kuitenkin huomionut erilaiset tekijäfunktiot (ks. esim. Kurikka ja Pynttäre 2006), historiallisesti muuttuvat ”kirjailija-poetiikat” (Isomaa ym. 2024) ja tarkastellut kirjailijoiden työtä yhteiskuntaluokan näkökulmasta suomalaisen nykykirjallisuuden kentällä (Roiha 2023). On myös kiinnitetty huomiota kirjailijoiden työskentelyolosuhteisiin ja resursseihin, kuten Elina Jokinen tutkimuksessaan *Vallan kirjailijat* (2010) ja Katri Talaskivi (2021) muunkielisiä kirjailijoita koskevassa tutkimuksessaan.

Monimuotoinen romaani

Romaanilla on tunnetusti pitkä ja monipolvinen historia, jonka aikana se on kytkeytynyt niin mielikuvituksellisiin romanssimuotoihin kuin faktuaaliseen tai pseudofaktuaaliseen kirjoittamiseenkin. Uudella ajalla syntyvää romaania on usein ajateltu porvarillisen yhteiskunnan tuotteenä, jossa tematisoituu voimakkaasti yksilön suhde yhteiskuntaan. Siksi uudenaikaista romaania on pidetty myös yksilöllisen kokemuksen ja tunteen ilmaisijana suhteessa vanhemman eepoksen edustamiin yleisiin ja ajattomiin arvoihin (ks. Saariluoma 1989, 17). Kuitenkaan romaanin tiedollisuus ei ole sekään uusi ilmiö, sillä 1700-luvun valistusromaanin sisälsi esimerkiksi moraalisen didaktisuuden piirteitä. Lisäksi faktan (lat. *facere*) ja fiktion (lat. *fingere*) suhde on sekä historiallisesti että etymologisesti katsoen läheinen, sillä molemmat sanat viittaavat johonkin ”tehtyyn” tai ”muodostettuun”.

Nykyaikainen englantilainen romaani, *novel*, taas viittaa uutuuteen (kuten myös italiansankielinen *novella*). Se kehittyi 1700-luvun alussa erityisesti Daniel Defoen tuotannossa suhteessa uutisjournalismiin. Tälle varhaiselle modernille romaanille oli tyypillistä kuvattujen asioiden todenperäisyyden vakuuttelu ja konventio, jossa kerrottu tarina perustuu löydettyyn dokumentaariseen käsikirjoitukseen. Lennard J. Davis kirjoittaa teoksessaan *Factual Fictions* varhaisen modernin aikakauden *news/novels* -diskurssista, jota edelsivät jo 1500-luvun balladit suhteellisen ajankohtaisista aiheista kuten murhista ja maanjäristyksistä (ks. Davis 1996, xii, 46). Myös Mihail Bahtin toteaa laajassa esseessään ”Sana romaanissa” (”Slovo v romane”, 1934–1935), että romaani on luonteeltaan hybridinen laji, joka on historiansa aikana ollut monin tavoin yhteyksissä erilaisten tekstityyppien kanssa:

Retorisilla muodoilla [– –] on suuri erikoismerkitys romaanin ymmärtämiselle. Koko kaunokirjallinen proosa ja romaani ovat läheisessä geneettisessä sukulaisuhteessa retorisiin muotoihin. Romaani on koko kehityksensä ajan ollut läheisessä vuorovaikutuksessa (sekä rauhallisesti että taistellen) elävien retoristen kirjallisuudenlajien (sanomalehtikirjallisuuden, moraalisena, filosofisen ym.) kanssa ja ehkä vielä kiinteämmässäkin vuorovaikutuksessa kuin kaunokirjallisuuden (eppisten, dramaattisten ja lyyristen) lajien kanssa. Tässä keskeytymättömässä vuorovaikutuksessa romaanin sanankäyttö on kuitenkin säilyttänyt laadullisen ominaisuuksensa, joten sitä ei voida pelkistää retoriseksi sanankäytöksi. (Bahtin 1979, 89.)

Romaanin ”sukulaisuussuhde” erilaisiin faktuaalisiin tekstilajeihin on sittemmin synnyttänyt myös itsensä tiedostavia risteytyksiä kauno- ja tietokirjallisuuden kesken. Myös suomalaisessa kirjallisuudessa alkoi 1960-luvulla esiintyä ei-fiktiivisen romaanin, dokumenttiromaanin ja ”uuden journalismin” kaltaisia muotoja, kun pyrittiin kaunokirjallisia keinoja hyödyntäen dokumentoimaan muuttuvaa yhteiskunnallista todellisuutta (ks. esim. Eskelinen 2016, 469–473). Uudemmasta suomalaisesta kirjallisuudesta esimerkiksi Aleksanteri Kovalaisen teos

Kansallinen herätys (2018), alaotsikoltaan *Dokumentaarinen fantasia*, liittyy osin tähän perinteeseen, jossa romaani sisältää sekä sepitteellisiä että dokumentaarisia aineksia. Ylipäänsä tämänkaltaiset hybridimuodot – kuten Mia Kankimäen omaelämäkertaa ja matkakirjallisuutta yhdistelevä *Naiset joita ajattelen öisin* (2018) – tuntuvat bahtinilaisessa mielessä kuuluvan tyyppillisesti romaanin moniaineksiseen ja lopultakin vaikeasti määriteltävissä olevaan muotoon.

Kirjamme yhtenä hypoteesina on, että 2000-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa on nähtävissä esimerkiksi luonnontieteellisen tiedon lisääntymistä osana nykyromaanin muotoa ja sisältöä. Esimerkiksi Olli Jalosen *Taivaanpallo* (2018) ja Iida Turpeisen *Elolliset* (2023) käsittelevät 1600- ja 1700-lukujen valistuksen ja rationalismin tiedollisia käsityksiä maailmasta ja luonnosta, ja antavat samalla fiktion muodossa romaanien lukijoille runsaasti tietoa vähän tunnetuista asioista, kuten Turpeisen romaanin tapauksessa sukupuuttoon kuolleesta eläinlajista, stellerinmerilehmästä. Tällöin romaanit myös täyttävät yhtä fiktion keskeistä tehtävää paikkaamalla historian aukkoja ja antamalla äänen unohdetuille asioille ja kokemuksille.

Markku Eskelinen (2016, 551–552) väittää, että Sofi Oksasen Viron lähihistoriaa purkava *Puhdistus* (2008) on Väinö Linnan suurromaanien kaltainen ja veroinen ”psykohistoriallinen” romaani, joka osuu ”epäsuorasti suomettumisen ajan kipupisteisiin eli kaikkeen siihen, mitä ei ollut suotavaa julkisesti sanoa saati ’tiedostaa’ neuvostoliittolaisesta totalitarismista”. Nykykirjallisuus on myös kuvannut ja merkityksellistänyt uusista näkökulmista esimerkiksi toiseen maailmansotaan ja evakkouteen liittyviä historiallisia tapahtumia ja traumaattisia menneisyyden kokemuksia (ks. Jytilä 2022). Se on tuonut esiin sellaisia näkökulmia ja kokemuksia, joita julkisen muistin piirissä tai historian tutkimuksessa ei teosten ilmestymisaikana ole välttämättä vielä huomioitu – esimerkiksi Katja Ketun *Kättilö* (2011), Tommi Kinnusen *Neljäntienristeys* (2014) ja *Kaarna* (2024), Hanneriina Moisseisen *Kannas* (2016) ja Rosa Liksommin *Väylä* (2021). Anna Helle puolestaan nostaa tässä teoksessa esiin romaaneja, jotka tuottavat muistitietoa suomalaisten Neuvostoliitto-suhteesta.

Kirjallisuus onkin merkittävä osa kulttuurista muistia eli niitä muistamisen traditioita, joita yhteisöillä ja kulttuureilla on kehittänyt mennei-

syiden kokemusten käsittelemiseksi ja yhteyden säilyttämiseksi menneisyyteen. Kirjallisuuden erityisyyttä on, että se välittää kokemuksia, muistoja ja tunteita symbolisten, tekstuaalisten ja kerronnallisten keinojen sekä kuvittelun avulla ja luo suhdetta menneisyyteen silloinkin, kun varmaa tai historiankirjoituksellista tietoa ei ole (esim. Erll 2011; Korhonen 2016). Esimerkiksi Inga Maggan *Puolikas* (2024) käsittelee romaanin keinoin saamelaisten historiaa ja kielen merkitystä kuvaten niitä kipeitä jälkiä, joita saamelaisten kokema suomalaistaminen ja kielen menetys ovat yksilöiden ja yhteisöjen näkökulmasta jättäneet.

Niin kutsuttu muistibuumi on lisännyt myös sukututkimuksen suosiota, mikä ilmenee kiinnostuksena oman perheen ja suvun historiaan, muistitietoon ja ylisukupolvisiin kokemuksiin ja traumoihin. Tämä näkyy esimerkiksi Sirpa Kähkösen Finlandia-palkitussa romaanissa *36 uurnaa* (2023). Myös monet sairautta koskevat romaanit, kuten Emmi Valveen mielenterveysongelmia kuvaava *Armo* (2017), Hanna Meretojan syöpää käsittelevä *Elotulet* (2022) tai Riikka Pulkkinen psykiatrisen määrittelyvaltaa analysoiva *Viimeinen yhteinen leikki* (2024), antavat kaunokirjallisen teoksen muodossa kohteestaan kokemuksellista tietoa, jollaiseen lääketieteen usein etäännyttävä kieli ei kykene. Romaaneja voi siis lukea myös tietokirjoina tai elämäntapaoppaina, vaikka ne samalla palvelevat myös toista tehtävää esteettistä mielihyvää tuottavina kielellisinä ja taiteellisinä sommitelmina. Näin Antti Hyryn Finlandia-palkittu romaani *Uuni* (2009) voi tarjota ohjeita leivinuunin rakentamiseen, mutta tämän informatiivisen tason lisäksi se tarjoaa lukijoilleen tekijälle ominaisen eksistenssifilosofisen elämäntapakuva, joka on toteutettu kirkaan kielen keinoin.

Romaani voi opettaa, tai pikemminkin tulla opettaneeksi lukijaansa myös ikään kuin vahingossa. Näin voi käydä, jos teos tarjoaa lukijalle jotain sellaista tietoon liittyvää tai sitä tuottavaa ainesta, joka ei kuitenkaan tekijän kirjoitusprosessissa ole välttämättä jäsentynyt nimenomaan tiedolliseksi projektiksi. Tämän mahdollistaa erityisesti romaanin luonne taiteellisenä sommitelmana, sen muoto ja kirjallisuudellisuus, mutta myös muut romaanin rakenteet. Jotkut tiedolliset seikat voivat esimerkiksi tulla selvemmin näkyviin vasta pidemmän ajan kuluttua, kun teoksen alkuperäinen kirjoitus- ja vastaanottokonteksti ovat jo osin

unohtuneet ja korvautuneet ajan myötä toisilla, jotka korostavat teoksen kokonaiskompositiosta erilaisia seikkoja kuin aiemmat tulkintakontekstit. Näin teokset alkavat aikalaislukijuuden kadottua toimia jonkinlaisina säilyneinä, taiteellisesti suodattuneina ajankuvina. Myös teosten tulkinta joko valta- tai vastakertomuksiksi voi ajan myötä muuttua, kuten voidaan katsoa käyneen esimerkiksi Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* (1954) kohdalla.

Antiikista lähtöisin oleva runousopillinen käsitys, jonka mukaan runouden tulee tuottaa sekä ”hyötyä” että ”huvitusta”, on saanut kirjallisuushistorian aikana erilaisia painotuksia vaihdellen valistuksen ajan moralisoivasta opetuskirjallisuudesta modernistisen poetiikan ja kirjallisuuden taidekäsitykseen, jossa asioiden näyttäminen koettiin tärkeämmäksi kuin niistä kertominen. Didaktisen kirjallisuuden opettavainen luennointi ja tekijä-kertojan autoritatiivinen ääni nähtiinkin 1900-luvulle tultaessa esteettisenä virheenä (ks. Cortazzi 2005, 107). 2000-luvun kirjallisuudessa – ilmastonmuutoksen ja monikulttuurisuuden aikakaudella – maailmaa koskevan tiedon välittäminen myös romaanin muodossa on kuitenkin antanut didaktisuudelle uusia, positiivisempia merkityksiä ja mahdollisuuksia, kuten Markku Lehtimäki esittää omassa luvussaan. Kyse tässä didaktisuuden paluussa ei ole niinkään ylhäältäpäin tulevasta auktoriteetin äänestä ja ”tiedon kaatamisesta” (*infodump*; Mendlesohn 2008, 70), vaan moninäkökulmaisesta ja moniarvoisesta keskustelusta, jossa tekijä, teos ja lukija ovat dialogissa koskien muuttuvan maailmamme kysymyksiä. Monet kirjamme luvut käsittelevätkin kirjallisuutta kommunikaationa, jossa asioiden yksisuuntaisen välittämisen sijaan neuvotellaan ja käydään keskustelua arvoista, asenteista, näkökulmista ja uskomuksista sekä monentyyppisestä tiedosta.

Teoksessaan *Kirjallisuuden hyödyllisyys* (*Uses of Literature*, 2008) Rita Felski esittää, että suhde tietoon muodostaa osan lukemisen nautinnosta. Felski (2024, 11–14, 112–130) on arvostellut ideologiakriittistä kirjallisuusteoreettista keskustelua siitä, että se on pysähtynyt pohtimaan kielua kielen ja todellisuuden välillä ja keskittyy siten negatiiviseen tietoon. Hän esittää, että kirjallisuudella, myös romaanilla on lukijalle käyttötarkoituksia, jotka eivät tyhjenny pelkästään esteettisiin päämääriin (mt. 27–31). Tiedollinen ulottuvuus on näistä yksi. Esimerkiksi tieto

kuvatusta aikakaudesta on osa historiallisen romaanin lumousta – ja lukemisprosessissa se muovautuu osaksi lukijan maailmaa koskevaa tietovarantoa kuin mistä tahansa muualta saatu tieto. Felskin mukaan kaunokirjallisuuden tapa tuottaa tietoa on kuitenkin erilainen kuin tietokirjallisuuden. Hän ottaa lähtökohdakseen empaattisen kokemuksen, jossa yhdistyvät niin affektiiviset kuin kognitiivisetkin ulottuvuudet. (Mt. 130.) Tällaisen näkemyksen mukaan romaanin tieto on kokemuksellista ja kuvaamansa maailman merkityssuhteita jäsentevää. Romaanilla on kyky kuvata inhimillistä kokemusmaailmaa sisältäpäin. Näin voidaan kuvata vaikkapa sitä, miltä kuuluminen vaikkapa johonkin yhteiskuntaluokkaan tai sosiaaliseen ryhmään tuntuu. (Mt. 143.)

Kaunokirjallisen tiedon kokemuksellisuutta korostaa myös kirjallisuusfilosofi Kalle Puolakka (2021), jonka mukaan romaani käyttää ja hyödyntää monenlaista faktatietoa maailmaa rakentaessaan. Hänen mukaansa osa siitä maailmaa koskevasta tiedosta, jota romaani välittää usein hyvinkin monimuotoisen kompositionsa avulla, on kiteytettävissä propositionaalisiksi väittämissä, mutta ei suinkaan kaikki. Romaanin tiedollista ydintä on myös pyrkimys auttaa lukijaa kuvittelemaan, mitä joku toinen tuntee tai miltä jokin tuntuu. (Mt. 109–110.) Sen sijaan, että keskittyisimme kirjassamme tietoteoriaan tai tieto-oppiin analyttisen filosofian mielessä (ks. esim. Lammenranta 2022), pohdimme sitä, millaisia ovat romaanin tietämisen tavat.

Dorrit Cohn on teoksessaan *Fiktioin mieli* (*The Distinction of Fiction*, 1999) erotellut fiktiivisen kaunokirjallisuuden ja ei-fiktiivisen tietokirjallisuuden (mukaan lukien elämäkerrat ja historiankirjoituksen) väittämällä, että fiktio on kaunokirjallinen ”ei-referentiaalinen” kertova muoto, kun taas ei-fiktio sitoutuu referentiaalisuuden ja totuusväittämän vaatimukseen (ks. Cohn 2006, 22–24). Tämänkaltaisen narratologin jaottelu eri tekstilajien tehtäviin tuntuu varsin tiukalta, sillä se ei ota riittävästi huomioon tekemisen ja lukemisen pragmatiikkaa, mutta se auttaa silti osaltaan hahmottamaan fiktiivisen ja faktuaalisen kirjoittamisen erilaisia pyrkimyksiä. Tässä kirjassa käsittelemme myös romaaneja, jotka yhdistävät kaunokirjallisen ja tietokirjallisen puolen samojen kansien sisällä, toisinaan myös olettaen ja rakentaen yleisön, joka osaa ottaa teoksen vastaan sekä taiteena että tietona. Kaunokirjallisuuden ja

tietokirjallisuuden rajoja voidaan pitää liikkuvina (ks. Lehtonen 2023), ja noita rajoja problematisoidaankin monissa uusissa teoskokeiluissa.

Kirjallisuudentutkijana tunnetun Elina Jokisen ”kaksoisteos” on eräs kiinnostava tapaus. Kyse on vuonna 2020 samaan aikaan julkaistusta fiktiivisestä, romaanimuotoisesta teoksesta *Päivä, jona Stella Julmala tuli hulluksi* sekä tietokirjasta *Säröjen kauneus*, jotka toimivat itsenäisinä kokonaisuuksina mutta täydentävät samalla toisiaan. Jokisen teokset nostavat kiinnostavalla tavalla esiin kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden perinteiset tehtävät: siinä missä romaanin muotoinen kaunokirjallisuus mahdollistaa asioiden kokemuksellisen kertomisen ja sisäisten tunteiden kartoituksen, tietokirjan konventioita noudattava teos tuottaa faktuaalista informaatiota kohteestaan.

Rajankäynti tieto- ja kaunokirjallisuuden välillä muodostaa keskeisen jännitteen myös Juha Hurmeen tuotannossa. *Nyljetyt ajatukset* (2014) esittelee ja kommentoi kotimaista kirjallisuus- ja kulttuurihistoriaa, mutta fiktiivisten henkilöhahmojen dialogin avulla ja hyödyntäen matkakertomuksen konventioita. Finlandia-palkittua *Niemeä* (2017) ja sen jatko-osaa *Suomea* (2020) voisi miltei lukea tarinallisena tietokirjallisuutena. Romaanimaista niissä on lähinnä tiedollista aineistoaan karnevalisoiva ja lukijan kustannuksella huvitteleva kertoja. Tutkimuksellinen tieto voi siis kaunokirjallisuudessa saada uuden ja luovan, romaanissa toisinaan popularisoidun, muodon. Kirjailijan – ja kirjallisuuden – luova vapaus ja tiedon rakentumisen läpinäkyvyyden ihanne ovat kirjallisuudessa kuitenkin joutuneet myös törmäyskurssille, ja keskustelua on käyty myös kirjailijan käyttämän tiedon alkuperästä, plagioinnista ja tutkimustiedon lainaamisen eettisistä ja juridisista rajoista. Aikanaan Anja Kaurasen romaani *Pelon maantiede* (1995) ja tuoreimpana Maria Petterssonin tietokirja *Suomen historian jännät naiset* (2022) ovat herättäneet keskustelua tutkimustiedon lainaamisesta.

Romaanimuodon historiallista moninaisuutta edustaa omalla tavallaan myös varsin lyhyen historian omaava sarjakuvaromaani, jonka tässä teoksessa ymmärrämme osaksi romaanitaidetta. Itse asiassa sanalle *sarjakuvaromaani* (engl. *graphic novel*) annettavat merkitykset muistuttavat lajirajojen huokoisuudesta ja romaanin varhaishistoriasta, jossa fak- tan ja fiktion välinen ero oli toissijaista. Toisaalta sanan eri merkitykset

kertovat myös nykyhetkestä, johon lajihybridit, kuten autofiktio, kuuluvat olennaisena osana. Kuten Oskari Rantala (2023, 140) toteaa, ”[s]arjakuvaromaaneina myydään ja markkinoidaan teoksia, jotka määritelmlisestivät eivät ole romaaneja – esimerkiksi sarjakuvanovellien kokoelmia ja nonfiktiosarjakuvia”. Esimerkiksi monet tunnetuimmista sarjakuvaromaaneiksi kutsutuista teoksista, kuten Art Spiegelmanin *Maus. Selviytyjän tarina I–II* (1986, 1991) tai Joe Saccin *Palestiina* (2001), ovat (oma) elämäkertoja tai journalistisia teoksia. Vastaavia suomalaisia esimerkkejä on sikäli vaikea nimetä, ettei lähinnä englanninkieliseen sarjakuvamaailmaan yhdistetty nimitys ole vakiintunut suomalaiseen sarjakuvakulttuuriin. Toki esimerkiksi Lauri Ahtisen omaelämäkerrallista teosta *Eropäiväkirja* (2019) kutsutaan takakannessa sarjakuvaromaaniksi. Englanniksi *graphic novel* on toiminut sarjakuvaa tarkoittavan *comics*-sanan korvaavana, ilmaisumuodon arvostusta pönkittäväänä uudissanana, jonka merkitys on suhteellisen avoin.

Osin sarjakuvaromaani saa merkityksensä negaation kautta: kyseessä on sarjakuva, joka ei ole sanomalehden sarjakuvastriippi, sarjakuvalehden sisältöä tai niin kutsuttu sarjakuvanovelli (ks. esim. Herkman 1998, 22). Kyse ei myöskään ole ranskankieliseen sarjakuvakulttuuriin liitetystä määrämittäisestä sarjakuva-albumista. Eri yhteyksissä painotetaan esimerkiksi, että sarjakuvaromaani on pitkä, monisivuinen teos, että se käsittelee vakavia aiheita syvällisellä ja moniulotteisella tavalla, että se irtautuu sarjakuvan perinteisistä lajeista (esimerkiksi seikkailu tai huumori) tai on suunnattu aikuislukijoille sen sijaan, että se olisi lapsille tarkoitettua viihdykettä. Eroa faktan ja fiktion tai tieto- ja kaunokirjallisuuden välillä sarjakuvaromaanin käyttötavat eivät kuitenkaan kunnioita.

Kirjailijat intellektuelleina ja vaikuttajina

Kirjailijan vaikuttajan rooli muuttuu julkisten keskusteluympäristöjen ja tekstikäytäntöjen muuttumisen myötä. Monien tämän hetken kirjailijoiden tuotannosta erottuu yhteiskunnallisiin kysymyksiin kantaa ottava juonne, joka näkyy sekä kirjailijoiden tuotannossa että heidän muussa julkisessa toiminnassaan. Tärkeitä kysymyksiä ovat olleet esimerkiksi